

પરિષદ-પાથેચ

સંકલન : રાજેન્દ્ર પટેલ

પાકિસ્તાનમાં ગુજરાતી ભાષા લુપ્ત થવાના આરે શીર્ષકથી એક મેઈલ કરાંચીથી આવ્યો છે. ત્યાં વસતા શ્રી બાબુલાલ વાઘેલા કોમ્પ્યુટરની મકદથી, ઓનલાઈન તથા વેબસાઈટના માધ્યમથી ગુજરાતી લખતાં-વાંચતાં શીખ્યા છે. એમના મતે કરાંચી (પાકિસ્તાન) શહેરમાં ૧ લાખથી વધારે ગુજરાતીઓ છે, તે ગુજરાતી બોલે તો છે પણ તેમાંથી માત્ર ૭૦૦ લોકો જ ગુજરાતી વાંચી શકે છે. ગુજરાતી લગભગ મૂત-પ્રાય બની રહી છે. એની પાછળ પાછળ ત્યાં ગુજરાતી સંસ્કૃતિ પણ મૂતપ્રાય બની જશે, એ વાતની સખત દહેશત છે. ગુજરાતી ભાષાને નવું જીવન આપવા માટે એમણે ત્યાં બંધાને આગળ આવવા ટહેલ નાખી છે. એમણે કેટલાંક સૂચનો આપણને કર્યાં છે, જે નીચે મુજબ છે.

૧. પાકિસ્તાનમાં રહેતા ગુજરાતી નવયુવાનોને ગુજરાતમાં શિક્ષણ આપવા માટે ગુજરાત સરકાર દ્વારા શિષ્યવૃત્તિ આપવી.

૨. પાકિસ્તાનમાં આવેલી ગુજરાતી શાળાઓમાં ગુજરાતી ભાષાનો અભ્યાસક્રમ શરૂ કરાવવો.

૩. પાકિસ્તાનમાં વસતા ગુજરાતીઓને ગુજરાતના જ નાગરિક ગણીને ગુજરાતમાં મળતી શૈક્ષણિક અને અન્ય સેવાઓ પૂરી પાડવી.

૪. પાકિસ્તાનમાં વસતા ગુજરાતી નાગરિકોને સરળતાથી ભારતના વિઝા મળે તેની વ્યવસ્થા કરવી.

૫. ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું એક એકમ કરાંચીમાં ખોલવું.

૬. પાકિસ્તાનમાં લખાતી અને બોલાતી ગુજરાતી ભાષાના પૃથક્કરણ માટે ગુજરાતમાંથી વિદ્યાર્થીઓ અને અધ્યાપકોને પાકિસ્તાન મોકલવા.

૭. લેખકો, પત્રકારો, વ્યવસાયિકોનાં પ્રતિનિધિ મંડળને સમયાંતરે પાકિસ્તાનની મુલાકાતે મોકલવાં.

૮. કરાંચી યુનિવર્સિટીમાં ગુજરાતી ભાષાનું એકમ શરૂ કરવા માટે સિંધ સરકાર જેડે વાર્તાલાપ આરંભવો.

(આ માહિતી આપવા માટે શ્રી જયદીપ ચૌધરી અને ડૉ. જયંત મહેતાનો આભાર વ્યક્ત કરું છું.)

હમણા ઇન્દોરના એક પ્રતિષ્ઠિત વેપારી અને સાહિત્યપ્રેમીને મળવાનું થયું. એમનું કહેવું છે કે ઇન્દોરમાં રહેતા અત્યારે ૩૦ હજારથી વધુ ગુજરાતીઓને ભાષાની જરૂરિયાત એક બીજી રીતે ઊભી થઈ છે. ઘણાખરા ગુજરાતી યુવાનો જિનગુજરાતી યુવતીઓ જેડે લગ્ન કરે છે. આ આવેલી નવવધૂઓ ગુજરાતી શીખવા, બોલવા, વાંચવા ઉત્સુક

છે જેથી તે કુટુંબમાં સહજ રીતે ભળી શકે. પણ એવી કોઈ વ્યવસ્થા ત્યાં નથી. એમની જરૂરિયાત છે કે અમારી વહુઓ માટે ગુજરાતીના વર્ગો ચાલુ કરવા છે, તો તમે સહાય ન કરો ?

આપણે ત્યાંની વાત કંઈ જુદી છે. એક ઘરિષ્ઠ સાહિત્યકારની પૌત્રી ગુજરાતી વાંચી-લખી શકતી નથી. આપણું સાહિત્ય નીજ પેઢીએ વંચાય એ શક્યતા ઓછી થતી જાય છે. એમની કૃતિનો કદાચ અંગ્રેજીમાં અનુવાદ થાય તો પૌત્રી દાદાનું સાહિત્ય રસ લેાય તો વાંચી શકે. ઘણી વાર તો એમ લાગે છે આપણે ત્યાં જ જો આવી રિપ્લિતિ છે તો ભારતના કે પરદેશના પ્રદેશોમાં શું હશે ? હજુ તો ગુજરાતમાં કદાચ માંડ ૫-૬લા ટકા અંગ્રેજી માધ્યમની નિશાળો થઈ છે ત્યાં આ પરિસ્થિતિ છે તો પચાસ ટકા ઉપરની શાળા-કોલેજો અંગ્રેજી માધ્યમની થશે ત્યારે ગુજરાતી ભાષાની, સાહિત્યની અને સંસ્કૃતિની શી દશા હશે ?

‘કશું થવાનું નથી’ એમ કંઈ ભાષા ના મરે’ ભાષા માટેની કાગારોળ નકામી છે’ વગેરે શબ્દો ઘણાખરા ઉન્નતભૂ સાહિત્યકારો કહેતા લેાય છે. આપણેય ઇચ્છીયે એ સાચા પડે. પણ પ્રાદેશિક ભાષાઓની સમગ્રપણે જે અવહેલના થઈ રહી છે, ખાસ કરીને તમામ શાસકો દ્વારા થઈ રહી છે, એ જોતાં આ વાત ગંભીર તો છે જ. ‘શાહમુગ વૃત્તિ’થી આપણે ક્યાં સુધી પીડાતા રહીશું ?

પરિષદ અનેક સ્તરે આ માટે સક્રિય છે. પણ આપણી પાસે સક્રિય કાર્યકરો નથી. હમણાં ડા. વિ. પાઠકની ‘આઉન્ડ સિસ્ટમ’ના વાર્ષિક કોન્ગ્રેસ માટે એક સંનિષ્ઠ વેપારી જેડે વાત થતી હતી ત્યારે આપણે એમને કહ્યું “આ સંસ્થા છે. તમે જે ભાષા બોલો છો એને માટે કામ કરે છે. તમારી ગુજરાતી ઓળખ છે એ આ ભાષાના લીધે છે. એને માટે કંઈ વ્યાજબી રકમ કરો.” અમારા આશ્ચર્ય વચ્ચે એમણે ખૂબ ભાવથી કહ્યું ‘તમારે જે રકમ નક્કી કરવી લેાય તે કરો’. એટલું જ નહીં, હવેથી માસી જરૂર લેાય ત્યાં મને જોડજો; હું અહીં કહેશો ત્યારે આવીશ, કહેશો એ કામ કરીશ.” આ ભાવાત્મકતા એક વેપારીમાં છે; પણ...

૧લી મેથી ૭ મે ગત વર્ષની જેમ રાષ્ટ્રીય પુસ્તક મેળો અ. મ્યુ. કોર્પોરેશન દ્વારા યુને. ખાતે યોજવામાં આવ્યો છે. જેમાં ૩૫૦ જેટલા સ્ટોલ છે. ૨૮ જેટલા વિવિધ કાર્યક્રમોમાં ૧૦૦થી વધુ સાહિત્યકારો, કલાકારો, વિદ્વાનો ઉપસ્થિત રહેશે. એકાદ અપવાદ સિવાય કાર્યક્રમની ગુણવત્તા ઉચ્ચ કક્ષાની રહી છે. આપણા બે પૂર્વપ્રમુખ શ્રી કનૈયાલાલ મુનશી અને કવિ રાજેન્દ્ર શાહની વંદનાથી મેળાનો આરંભ થશે. મેળાનું બીજ વક્તવ્ય રાષ્ટ્રના પ્રખ્યાત સાહિત્યકાર શ્રી મનોજ દાસ આપવાના છે. તેમની વિષય ખૂબ રસપ્રદ છે : ‘The epic Roots of our literature and their Relevance Today.’ જેડે આ પરબ તમારા હાથમાં આવશે ત્યાં સુધીમાં મેળો પતી ગયો હશે. કદાચ આપે આ અવસરને માણ્યો પણ હશે. ભાષા અને સાહિત્ય માટે વધુ ને વધુ

લોકો અભિમુખ થતા દેખાય છે ત્યારે સંતોષની એક લહેર ફરી વળે છે.

‘પ્રાશ્નિકી’

ઉત્કૃષ્ટ વાર્તાઓ ક્રિસ્માના પરકે :

‘પ્રાશ્નિકી’ના ઉપક્રમે ૨૮ માર્ચની સાંજે આપણા સાહિત્યની બે ઉત્કૃષ્ટ વાર્તા કૃતિઓ પર આધારિત ટૂંકી ક્રિસ્મોની પ્રસ્તુતિનો કાર્યક્રમ પરિષદમાં યોજાઈ ગયો. ક્રૂમકેતુકૃત ‘પોસ્ટ માર્સર’ અને ઈશ્વર પેટલીકરકૃત ‘લોહીની સગાઈ’ની કથાનું ક્રિસ્માંકન શ્રી પ્રશાંત સિસોદિયા દ્વારા થયું છે. ડીસા સ્થિત કેટલાંક મિત્રો સાથે મળીને માધુભાષા પ્રત્યેના લગાવ તથા સાહિત્યપ્રીતિથી પ્રેરાઈને જ સ્વખર્ચે આ ક્રિસ્મોનું નિર્માણ કર્યું છે. દરેકપરચના, સંવાદો તથા પાર્શ્વભૂમિ થતા બચાવ દ્વારા કથાને સાદરથ કરવાનો સગાહનીય પ્રયાસ આ ક્રિસ્મોમાં કરવામાં આવ્યો છે. ગામડું, પોસ્ટઓફિસ, રેલવે સ્ટેશન, દવાખાનું વગેરે લોકેશન્સને તત્કાલીન સમયનો સ્પર્શ આપવાનો પ્રશસ્ત પ્રયાસ અહીં જોવા મળે છે. ઠિંઠકર્શકની આગવી દંજિ તથા કળાસૂઝના પરિણામ સ્વરૂપે કેટલાંક દરેચો લેટપસ્પર્શી બન્યા છે. અલી ડોશાના પાત્રમાં રાજુ જોશી અમરતકકીના પાત્રમાં કીકિલાબહેન ઘીયાએ પાત્રાનુરૂપ અભિનય માટે સંનિષ્ઠ પ્રયત્ન કર્યો છે. મંગુનું પાત્ર ભજવનાર છોકરો ઉર્વસ કોન્ટ્રાક્ટર તથા પોસ્ટ માર્સર તરીકે હરેશ રાઘવનો અભિનય સામાન્ય સ્તરનો રહે છે. મંગુનું પાત્ર પાગલ કરતાં મંદબુદ્ધિનું વિશેષ જણાય છે. પ્રસંગાનુરૂપ પાર્શ્વસંગીત ક્રિસ્મોનું સંભળ જમા પારસું બની રહે છે. જોકે, પટકથાની શિથિલતા તથા અધિક વર્ણનો ક્રિસ્માની ચુસ્તતામાં બાધક નીવડે છે. કલાકારો પાસેથી સારી અભિનયક્ષમતાની પણ અપેક્ષા રહે છે. આવી કેટલીક મર્યાદાઓ છતાં વાર્તાઓનું ચલચિત્ર સ્વરૂપે થયેલું આ અવતરણ પ્રશંસનીય છે. જે ક્વચિત સિનેમાપ્રેમી સામ્રાત યુવા પેઢીને આપણા ઉત્કૃષ્ટ સાહિત્યવારસા સન્મુખ કરવામાં સફળ નીવડી શકે. સારી સંખ્યામાં ઉપસ્થિત પ્રેક્ષકોને ઠિંઠકર્શકે સર્જનપ્રક્રિયાની રસપ્રદ માહિતી આપી હતી. પ્રેક્ષકોએ પણ ઉમળકાભર્યા પ્રતિભાવ સાથે ક્રિસ્મસર્જનને વધાવ્યું હતું. હવે પછી ટ્રિફેકૃત ‘મુકૂંદરાય’ તથા અન્ય શ્રેષ્ઠ વાર્તાઓ પરથી ક્રિસ્મસર્જન કરવાનો પ્રશાંતભાઈનો દૃઢ સંકલ્પ આવકાર્ય અને અભિનંદનીય છે.

તા. ૪-૪-૨૦૧૩ના રોજ શ્રી દક્ષાબહેન પટેલે ‘વિચ્છેદ’ વાર્તાનું પઠન કર્યું હતું. શહેરના લોકોમાં રહેલી માનવીય સંવેદનાની ગિણપ અને તેથી કામ કરતા નોકરને વેઠવી પડતી અવહેલનાની વાર્તામાં રજૂઆત કરી હતી. આસ્વાદલક્ષી ચર્ચા રસપ્રદ બની હતી. વિશેષ પરમારના અને હરીશ ખત્રીના અવલોકનો નોંધનીય હતાં.

હરીશ ખત્રી

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ આયોજિત ‘પત્રકારત્વ પ્રમાણપત્ર અભ્યાસક્રમ’

(વર્ષ : ૨૦૧૨-૧૩) વિશે પ્રતિભાવ

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ ગુજરાતી ભાષા અને સાહિત્ય માટે સતત જાગ્રત એવી પ્રતિજ્ઞિત સાહિત્યિક સંસ્થા છે. તેમની આ નિષ્ઠાનું એક વધુ ઉદાહરણ એટલે ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદમાં યાદતો પત્રકારત્વ પ્રમાણપત્ર અભ્યાસક્રમ. ગુજરાતના પત્રકારત્વ, ભાષા અને સાહિત્યજગતના વિષય તજ્જ્ઞો (જેવા કે, વિષ્ણુ પંડ્યા, ચિનુ મોદી, પરેશ નાયક, મણિલાલ હ. પટેલ, પ્રફુલ્લ રાઘવ, અજય ઉમટ, રમેશ તન્ના, દંજિ પટેલ, બેલા ઠાકર, વિવેક દેસાઈ, ઈત્યાદિ)નાં વ્યાખ્યાન દ્વારા યાદતો આ છપ્પાસિક અભ્યાસક્રમ કોઈ પણ ગિગાતા પત્રકાર કે લેખક માટે એક વ્હેટફોર્મ પૂરું પાડે છે. અહીં પ્રત્યક્ષ તાલીમ પણ આપવામાં આવે છે. વળી, આ એક પ્રકારનો પ્રમાણપત્ર અભ્યાસક્રમ હોઈ, નોકરી કરતા નોકરિયાતો કે અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓ પણ તેમાં કોઈપણ પ્રકારના બંધન વિના જોડાઈ શકે છે. રસપૂર્વક આ અભ્યાસક્રમ પૂર્ણ કરવાથી મને લેખન અને પત્રકારત્વની દંજિઓ ઘણો લાભ થયો છે. એ માટે હું ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનો આભાર માનું જ છું. પણ આવું સુંદર આયોજન કરવા બદલ તેમને અભિનંદન પણ પાઠવું છું.

— રતિલાલ કા. રોહિત

(પત્રકારત્વના વિદ્યાર્થી, વર્ષ : ૨૦૧૨-૧૩)

વિશ્વનાથ મગનલાલ ભટ્ટે વ્યાખ્યાનમાળા

તા. ૪-૩-૨૦૧૩ ને સોમવારે ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ અને એન. એસ. પટેલ કોલેજ, આણંદના સંયુક્ત ઉપક્રમે વિશ્વનાથ મગનલાલ ભટ્ટે, વ્યાખ્યાનમાળા અંતર્ગત શ્રી ભગીરથ બ્રહ્મભટ્ટે અભિજાત ગીતસ્વરૂપવિચાર : વિશે કોલેજના ગુજરાતી વિષયના વિદ્યાર્થીઓ સમક્ષ પ્રવચન કર્યું હતું.

ભગીરથ બ્રહ્મભટ્ટે અભિજાત ગીતસ્વરૂપ વિચાર : વિશેના વક્તવ્યમાં જણાવ્યું કે અભિજાત ગીતસ્વરૂપનાં મૂળ છેક કંઠસ્થ પરંપરામાં આપણાં લોકગીતોમાં પડેલાં છે. તેમણે ઊર્મિકવિતાની વિસ્તૃત સમજ આપીને ઊર્મિકવચનાં પદ, ભજન, સોનેટ, ગઝલ વગેરે સ્વરૂપોનો પરિચય આપ્યો હતો અને ગીતસ્વરૂપ અને અન્ય સ્વરૂપો વચ્ચેનો ભેદ દર્શાવ્યો હતો. ગીતસ્વરૂપનાં મુખ્ય લક્ષણોની ચર્ચા ગીતોનાં ઉદાહરણ સહિત કરી હતી. ત્યાર પછી ગુજરાતીમાં અભિજાત ગીતસ્વરૂપની વિકાસરેખા દર્શાવી હતી તેમજ વર્તમાન ગીતકવિઓનો પરિચય અને એમનાં ગીતોમાં જોવા મળતું વૈવિધ્ય જુદી જુદી ગીતપંક્તિઓ દ્વારા રજૂ કર્યું હતું.

અનુવાદ-અભિમુખતા

તા. ૯-૪-૨૦૧૩, મંબળાવારે મળેલી ‘અનુવાદ-અભિમુખતા’ની બેઠકમાં શ્રી રમેશ ૨. દવેએ આગલી બેઠકનો દોર ચાલુ રાખ્યો હતો. આ વખતે તેમણે રોબર્ટ ફ્રેડરિકની કવિતા ‘stopping by woods’sના સુંદરમ્, ઉ. જો., નિરંજન ભગત, સુરેશ દલાલ વગેરેએ કરેલ ‘કુલ દસ’ અનુવાદ આપ્યા હતા. બેઠકની ચર્ચા માટે તેમણે છેલ્લી ચાર પંક્તિઓ – ‘the woods are lovely –’ નક્કી કરી હતી. અને એ ચાર પંક્તિ હોય તોપણ આગળ-પાછળની પંક્તિના સંદર્ભમાં પણ અનુવાદ થાય તો કેવો થાય ? “છે ભલે આ વનો રૂડાં, શ્યામલ અને ઊંડરાં...” વળી કવિએ છેલ્લી પંક્તિમાં પુનરુક્તિ કરી છે તો અનુવાદમાં પણ તેમ કરવું જોઈએ ? એક અનામી અનુવાદકે એ ચાર પંક્તિ આ રીતે કરી છે.

‘રમ્ય છે વન તહીં ગાઠ શીળાં,
પણ અહીં પાળવાં પણ લીધલાં,
લાખ જોજન તણી મજલ છે કાપવી,
ત્યાં સુધી ક્યમ કરી લઉં વિશામો ?

આ અનુવાદક કોણ છે ? જો આખું કાવ્ય તેમણે કરેલું હોય, તો તે અને અનુવાદકનું નામ અને કાવ્યનો અનુવાદ મળે તો ‘સાહિત્ય પરિષદ’ના સરનામે મોકલી આપવા માટે રમેશભાઈએ આપીલ પણ કરી છે.

– રૂપા શેઠ

‘અર્વાચીન ગુજરાતી હાસ્યસાહિત્ય’ વિશે પરિસંવાદ

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ તથા ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી, ગાંધીનગર દ્વારા આયોજિત તા. ૨૩-૩-૨૦૧૩ને શનિવારના રોજ ‘અર્વાચીન ગુજરાતી હાસ્યસાહિત્ય’ વિશે પરિસંવાદ યોજાઈ ગયો. પ્રથમ બેઠકમાં પ્રસારમંત્રી નીતિન વડગામાએ પરિસંવાદની ભૂમિકા બાંધી આપી હતી. અકાદમીના મહામાન હર્ષદ ત્રિવેદીએ પ્રાસંગિક વક્તવ્યમાં હાસ્યસાહિત્યની વિશેષતા ચોંધી આપી હતી. શ્રી વિનોદ ભટ્ટે ગુજરાતી સાહિત્યમાં હાસ્યસાહિત્યની ગતિવિધિની સોઢાહજણ ચર્ચા કરી હતી. રઘુવીર ચૌધરીએ બીજરૂપ વક્તવ્યમાં હાસ્યની લાક્ષણિકતાની વાત કરી હતી. તેમણે જ્યાંતિ દલાલ, રમણભાઈ વગેરે હાસ્યસાહિત્યકારોની પણ ચર્ચા કરી હતી. નિરંજન ત્રિવેદીએ રઘુવીર ચૌધરીકૃત ‘એકલવ્ય’ વિશે, હસિત મહેતાએ બકુલ ત્રિપાઠીકૃત ‘હાસ્ય એટલે પ્રભુ સાથે મૈત્રી’ વિશે, પારૂલ કંઈર્ષ દેસાઈએ સ્વાગત કરીને પરિસંવાદના મહત્ત્વ વિશેની ચર્ચા કરી હતી. ઉદ્ધવાટન-બેઠકનું સંચાલન પણ તેમણે કર્યું.

પરિસંવાદની બીજી બેઠકમાં પ્રફુલ્લ રાવલે નવનીત સેવકકૃત ‘પ્રપંચતંત્ર’ વિશે, રતિલાલ બોરીસાગરે વિનોદ ભટ્ટકૃત ‘વિનોદની નજરે’ અને હરિકૃષ્ણ પાઠકે નાથાલાલ

દવેકૃત ‘ઉપદ્રવ’ વિશે તેમજ કલ્પના દેસાઈએ ‘છેલ્લા દાયકાનું હાસ્યસાહિત્ય’ વિશે વક્તવ્યો આપ્યા હતાં. પરિષદના પ્રસારમંત્રી શ્રી જનક નાપકે સમાપન-વક્તવ્ય આપ્યું હતું. ઉપસ્થિત હાસ્યસાહિત્યના ભાવકોએ પરિસંવાદની મજા માણી હતી.

પરિષદના આગામી કાર્યક્રમો
માર્તુલાયા વ્યાખ્યાનશ્રેણી

તા. ૨૧-૫-૨૦૧૩ના રોજ રતિલાલ બોરીસાગર અનુસ્વાર વિશે વક્તવ્ય આપશે.
સાંજે ૬.૦૦ કલાકે.

વિશ્વ કવિતા કેન્દ્ર

તા. ૧, ૮, ૧૫, ૨૨, ૨૯ મે – ૨૦૧૩ના રોજ સાંજે ૭.૦૦ કલાકે બુધસભા.

જ્યાંતિ એમ. દલાલ વ્યાખ્યાન

જ્યાંતિ એમ. દલાલ વ્યાખ્યાન અંતર્ગત તા. ૨૫-૫-૨૦૧૩ના રોજ શ્રી મધુસૂદન કાપડિયાની ઉપસ્થિતિમાં તેમના પુસ્તક ‘અસૈરિકાવાસી ગુજરાતી સર્જકો’ ઉપર વક્તવ્યો શ્રી રમણ સોની અને શ્રી વિનોદ જોશી આપશે. સાંજે ૬.૦૦ કલાકે.